

KÖZLEMÉNYEK

V. I. ANANYEV

SIPEK (SIPKA) LAJOS INTERNACIONALISTA PARANCSNOK*

Az orenburgi kormányzóságban — az eddigi ismereteink szerint — több mint 5000 internacionalista harcolt a szovjethatalomért. Közéjük tartozott Sipek Lajos is.

Sipek (Sipka) Lajos hivatalnokcsaládban született 1894-ben Budapesten. Két polgárit végzett, s már 14 éves korától kereskedelmi alkalmazottként kereste a kenyerét. A kereskedelmi iskolát munka közben, magánúton végezte el. Tagja lett a kereskedelmi alkalmazottak szakszervezetének és így kapcsolatba került a Magyar Szociáldemokrata Párttal. Támogatta a sztrájkokat, s mint fiatal kereskedelmi alkalmazott, közel került a Magánalkalmazottak Szakszervezete vezetőihez, köztük Vágó Bélához.

1914-ben kirobbant a világháború, s Sipeket — mivel középiskolát végzett — önkéntes-tanfolyamra vezényelték. Ennek elvégzése után hadapród őrmesteri rendfokozattal került ki 1915 januárjában a harctérre. Galícia területén hadosztályának sok katonájával és tisztjével együtt orosz fogságba esett. 1915 szeptemberétől Orenburg mellett, a Menovoj-Dvorban berendezett hadifogolytáborba került. Itt tett szert „eszmei vértetére”. Itt végezte el a különleges „politikai egyetemet”.¹

A hadifoglyok nagy csoportjával együtt a biztosító társaság székházának építési munkálataihoz irányították. Latyakban, rekkenő hőségben, fagyos szélben, megerősített őrség mellett kényszerítették őket napi 15 órai munkára. Itt, az építkezésen került közel a bolsevikokhoz és a tőlük kapott megbízatás alapján fejtett ki agitációt a hadifoglyok körében, magyarázta Leninnek az imperialista háborúval, a békével és a forradalommal kapcsolatos nézeteit. Hamarosan megkezdtek a marxi és lenini nézetek gyakorlatba való átültetését is: Sipek Lajos, Oleander Pál, Lukács József, Halász Ferenc, Gyurkó Rókus kezdeményezői lettek egy szociáldemokrata szervezet megalakításának a táborban élő magyar hadifoglyok között. Az említett csoport határozottan fellépett az imperialista háború ellen, támogatta a kizsákmányoltak osztályharcát a kizsákmányolók ellen, és felszólította a hadifoglyokat, hogy legyenek szolidárisak az orosz proletariátussal.

Sipeket és társait politikai tevékenységük miatt és azért, mert az orenburgi munkások sztrájkját támogatva a foglyok tömegesen hagyták ott munkahelyüket, visszatoloncolták a hadifogolytáborba, majd a vizsgálati fogházba zárták.

* Sipek Lajost, mint internacionalistát, Sipka Lajosként ismerték a Szovjetunióban. A jelen tanulmány néhány életrajzi adatot, mely a Magyar internacionalisták a Nagy Októberi Szocialista Forradalomban és polgárháborúban c., 1967—1968-ban megjelent dokumentumkiadvány névmutatójában szerepel, helyesbít. — A szerk.

¹ Orenburgi Területi Állami Levéltár (a továbbiakban — OTÁL) 2837, fond, 1. leltár, 5. ű. i. 1. f.

Amikor Pétervárott győzött a fegyvers felkelés és megalakult Lenin elnökletével a szovjet kormány, Orenburgban Dutov atamán ragadta magához a hatalmat és kísérletet tett a forradalmi hullám megállítására, Szibériának és Turkesztánnak Oroszországtól való elszigetelésére. Az az internacionalista hadifogoly csoport, melyhez Sipek is tartozott, a szovjethatalom győzelméért küzdött. Ezért kellett elszenvedniük a dutovisták korbácsát, a kegyetlen megaláztatásokat. Mindez azonban hiábavalónak bizonyult, a foglyokat nem lehetett megfélemlíteni. Határozottan szembefordultak a fehérkozások ellenforradalmi diktatúrájával.²

1918. február 20. nagy nap volt Sipek Lajos életében. Mint a magyar szociáldemokrata csoport tagját, felvették az OK(b)P soraiba. Ez nagy megtiszteltetés volt és az iránta való bizalom jelének lehetett tekinteni. Egész további élete folyamán a lenini párt soraiban küzdött a párt programjának, a Nagy Október eszméinek a megvalósításáért, az új társadalom építéséért.

A jelzett időben bízta meg a Forradalmi Katonai Bizottság és az orenburgi városi pártbizottság azzal a feladattal, hogy hadifoglyokból szervezze meg a Vörös Gárda internacionalista osztagát. E feladatnak a megvalósításában részt vett a magyarok közül Oleander Pál, Lukács István, Gyurkó Rókus, a szerb F. A. Juricsek, az osztrák F. Bauer. Így alakult meg az „Emigráns Kommunisták Légiója”, amelynek a soraiban egy hónap múlva már 382 harcos küzdött. A parancsnok Sipek volt, politikai biztosul Oleandert nevezték ki. A légiót a 104. tüzérezred kaszárnyájában helyezték el. Harcosait világháborúban használt puskákkal és régi mintájú Berdan-puskákkal fegyverezték fel. Kezdetben a légióban nem mindenkinek jutott fegyver.³

Az egység kitűnt fegyelmezettségével és jó harcászati ismereteivel. A parancsnokság utasítására a légió egy sor harci feladatban vett részt, melyek a kormányzósági székhely körzetében folytak Dutov erői ellen. Részt vettek Orenburg védelmében, a rejtőzködő fehérkozások elfogásában és lefegyverzésében. A légió minden nap megerősített őrséget adott a hadifogolytábornál. Erre azt követően került sor, hogy a régi hadsereg alakulatai teljesen leszereltek. Az internacionalista harcosok tanúbizonyságot tettek bátorságukról, amikor a dutovisták április 4-én váratlanul támadást indítottak. A légió gépfegyveres osztaga visszaverte a fehérkozások minden rohamát, melyet a helyi katonai főparancsnokság ellen intéztek. A harc közben kialakult a Vörös Hadsereg egységeinek, a munkásosztagoknak és az internacionalistáknak az együttműködése. Közös erőfeszítéssel 12 óra alatt megtisztították a várost a fehérkozásoktól.

Az Orenburgi Kormányzósági Szovjet helyettes elnöke, I. D. Martinov visszaemlékezésében a fehérkozások áprilisi támadása kapcsán a következőket írta: „Az Internacionalista Légió, amely a katonai biztosság rendelkezésére állott, elsőnek szállt harcba a város védelmében, amíg nem sikerült mozgósítani a munkások erejét. Szeretném megemlíteni az Internacionalista Légiót, különösen a géppuskások hősiességét.”⁴

A párt kormányzósági bizottsága és a kormányzósági szovjet végrehajtó bizottsága megbízásából Sipek az orenburgi kormányzósági Cseka mellett 1918 június 26-i tanácskozáson, amelyen Orenburg védelmének kérdését tárgyalták meg, Oleander és Sipek a parancsnokság javaslatát támogatta, amelynek a lényege az volt, hogy a vörös erők zöme Aktyubinszkba vonuljon vissza. Az „Emigráns Kommunisták Légiója”, a „Szamarai Kommunárok”, az orenburgi

² Uo.

³ A Szovjet Hadsereg Központi Állami Levéltára (a továbbiakban — SZHKÁL) 28361. fond, 2. leltár, 74. ű. i. 8. f.

⁴ Za vlaszty szovjetov. Orenburg, 1957. 182. o.

muzulmán zászlóalj, a kormányzósági csekista osztag komoly segítséget nyújtott a katonai alakulatoknak és a munkásosztagoknak az értékek, a katonai felszerelések és a szerszámok bevagonírozásához és a mintegy 100 szerelvény őrzéséhez, amelyek elhagyták az orenburgi pályaudvart. Az úton a dutovisták minden támadását visszaverték. Az alakulatok szerencsésen megérkeztek Aktyubinszkba.⁵

Sipek szervező tehetsége akkor mutatkozott meg, amikor a Turkesztáni Hadsereg parancsnoka, G. V. Zinovjev, azt a feladatot adta neki, hogy — támaszkodva az „Emigráns Kommunisták Légiójára” — szervezze meg a 3. internacionalista ezredet. Ebben segítségére voltak a légió alparancsnokai, valamint az orenburgi muzulmán osztag parancsnoka, S. H. Uszmanov. A szervezés július 15-től augusztus első harmadáig tartott. Más alakulatok internacionalista egységeinek, továbbá a Kazahsztánból és Közép-Ázsiából érkező önkéntesek bevonása révén az ezred létszáma meghaladta a 2000 főt. Az ezred állományához három magyar század tartozott, két század tatárokból és baskirokból állott, egy századot alkottak a németek, az üteg kiszolgáló személyzete cseh és szlovák volt, a románok külön szakaszba kerültek. Az egységben, amely testvéri szolidaritást vállalt a szovjetek köztársaságával a világ valamennyi kizsákmányolójával való harcban, mintegy 30 nemzetiség harcolt együtt, akiket a népek közötti béke biztosításának a vágya fűtött.

Sikerült ezzel együtt feltölteni az ezred parancsnoki állományát is. Az ezred parancsnokává a lengyel származású K. Belewiczet nevezték ki, aki a cári hadseregben vezérkari százados volt és jól ismerte a katonai tudományokat. A szolgálatvezető, s egyben parancsnokhelyettes Gyurkó Rókus lett, a hadtápszolgálat élére F. Bauer került, a tüzérüteg parancsnoka I. Beran lett. A magyarokból állott első zászlóalj Gábor D. (?) parancsnoksága alá került, a parancsnokhelyettes Sipek Lajos lett.⁶

Az Aktyubinszktól északra indított első támadás alkalmával (1918 augusztusa—szeptembere), melyet a Turkesztáni Hadsereg indított, az internacionalista ezred részt vett Karatugaj, Kurály, Martuka felszabadításában. Harcosai rohamozták meg Jajszán állomását, amely háromszor cserélt gazdát. Itt, Jajszán alatt semmisítették meg a vörös katonák — az ezred magyar századai —, Gábor D. (?) és Sipek Lajos parancsnoksága alatt Dutov „arany századát”, amely kimondottan az egykori orosz és az osztrák—magyar hadsereg volt tisztjeiből állott. A Dutov szolgálatában álló lap arról siránkozott, hogy az említett tiszti századot „a vörös magyarok koncolták fel”.⁷

Szeptember végéig Jajszánt végleg birtokba vették a vörös zászlóaljak, és az Orenburg irányába való előrenyomulás bázisává tették. Hamarosan ide helyezte át harcálláspontját a Turkesztáni Hadsereg.

Az Aktyubinszki Front csapatainak konferenciája határozatának értelmében, G. V. Zinovjev hadseregearancsnok 1918. december 29-én parancsot adott a második támadásra. A hadseregearancsnokság ezúttal eltekintett a vasúti háború bevett gyakorlatától, azaz hogy páncélvonattal az élen a vasútvonal mentén nyomuljon előre. A vörös ezredek, mint tábori csapatok, a dűlőutakon és a havas sztyeppén meneteltek, s csak őket követték a vasúti szerelvények. Ez a harceljárás biztosította a legjobban a sikert és megnehezítette az ellenség ellen-tevékenységét.

A támadó csapatokat tüzelte a vágy, hogy mielőbb találkozzanak Orenburg-

⁵ OTÁL 2837. fond. 1 leltár. 5. ű. i. 1. f.

⁶ Samil Uszmanov: Puty legiona. Kazany, 1975. 70—74. o.; Kezdetben ezt az egységet a III. Internacionáléről elnevezett légiónak, majd a 3. internacionalista ezrednek nevezték.

⁷ V. I. Ananyev: V borbe rozsgyennojje brasztvo. Cseljabinszk, 1966. 84. o.

ban a nyugati irányból előretörő 1. Forradalmi Hadsereggel. Miközben legyűrték az ellenség ellenállását és visszavetették ellenlökéseit, a Turkesztáni Hadsereg alakulatai felszabadították Szagarcshint, Akbulakot, harccal elfoglalták Csaskan állomást, elérték Grigorjevka és Ugolnoje kozák települést. Ezt követően Pleckaja Zascita felszabadítása volt a feladat, amely a fehérek fő ellenállási pontjának számított.

Akbulakban Sipek megbetegedett. Kiütéses tifuszt kapott és december 31-én megvált ezredétől. Az aktyubinszki katonai kórházba szállították. Gyógyulása után érkezett vissza a már felszabadított Orenburgba. Egységét nem találta ott: a 3. internacionalista ezredet időközben az orenburgi hadosztály első dandárának alárendeltségében harcba vetették az ufai irányban.

A parancsnokság utasítására Sipek Lajos visszatért Aktyubinszkba. 1919 február közepétől az Aktyubinszk védelmével megbízott parancsnok, A. N. Malisevskij rendelkezésére bocsátották. Az ő parancsa alapján fogott hozzá egy új osztag szervezéséhez, volt hadifoglyokból. Ezt a feladatot is sikeresen teljesítette. Legyőzve minden nehézséget, megszervezte a III. Internacionáléről elnevezett légiót, amely 560 főből állott. Ennek az egységnek a parancsnoka Sipek lett, helyettese pedig A. Z. Zsukov. A légió három gyalogsági századból és lovasfelderítő alegységből állott. Az alegységek mindegyikének megvolt a parancsnoka is.⁸

Az internacionalista egységben pártsejt is működött. A kommunisták, a politikai munkások hozzáértéssel szervezték a politikai nevelő és a kulturális-felvilágosító munkát. A harcosok mindig követhették az eseményeket, ismerték a harci események menetét, céltudatosan készültek fel a harcokra.

1919 áprilisának elején az internacionalista légiót Aktyubinszk védelmének a balszárnyára vezényelték. A perovszki osztaggal karöltve az internacionalisták április 4-én hátba támadták a fehérgárdistákat és visszavonulásra kényszerítették őket. A vörös lovasok 15 versztányi távolsáig úzték maguk előtt a fehérgárdistákat az Orszkba vezető úton.⁹

Hamarosan azonban kedvezőtlené vált a katonai helyzet. A dutovisták fokozták nyomásukat Aktyubinszk védelmére. A bekerítés és a hátországgal való kapcsolat elvesztésének a veszélye miatt a szovjet parancsnokság elhatározta a város kiürítését.

A visszavonulás alkalmával a végbiztosító osztagban találjuk az internacionalista légiót is. „Valamennyi hadműveletben — írta később Sipek Lajos — légióm a legfelelősségteljesebb feladatokat teljesítette, amelyeket a front parancsnoksága bízott rá, így az egységek visszavonulásának a fedezését és az ellenség feltartóztatását.”¹⁰ Az internacionalista légió parancsnoka nem mindennapi képességekről tett tanúbizonyosságot.

Április 27-én a Turkesztáni Szovjetköztársaság Forradalmi Katonai Tanácsa jóváhagyta az Aktyubinszki Front Forradalmi Katonai Tanácsának összetételét. Ez volt Szovjet Turkesztán negyedik frontja.¹¹ A frontparancsnokság harcálláspontja Dzsurun állomáson volt. Más ezredekkel együttműködve az internacionalista harcosok részt vettek a Kandagacs, Akkemir és Tyemir településekért vívott harcokban. A szovjet egységek visszaverték a fehérek rohamait, akik megkísérelték az előrenyomulást a vasútvonal mellett és megkaparintani az állomásokon veszteglő szerelvényeket. Az ellenséggel az összetűzések váratlanul kezdődtek, de néha több napig is eltartottak.

8 OTÁL 2837. fond. 1. leltár, 5. ü. i. 2. f.

9 A Marxizmus—Leninizmus Intézete mellett működő Központi Pártarchivum. Moszkva (a továbbiakban — MLI KPA) 17. fond, 65. leltár, 320. ó. e. 17. f.

10 OTÁL 2837. fond. 1. leltár, 5. ü. i. 3. f.

11 Gyirektyivi komandoványija frontov Krasznoj Armii (1917—1922). Moszkva, 1972, 2. k., 793. o.

Április 27-én a perovszki osztag és az internacionalista légió súlyos harcot vívott Kandagacs állomásnál. Az internacionalisták keményen tartották állásaikat. Pontosan célzott tüzük és határozott ellenlökéseik hatására az ellenség kénytelen volt visszavonulni Akkemirhez. A magyarok egy százada és egy kis élelmiszert gyűjtő osztag Tyemir kőből épült iskolájában elbarikádozta magát és több mint egy napon át ellenállt a városba betört támadóknak, akik a 9. orenburgi kozákezredhez tartoztak. A fehérkozákok, végül, mivel élőerőben nagy veszteséget szenvedtek, elhagyták Tyemirt.¹²

Az áprilisi harcok folyamán a III. Internacionálé nevét viselő légió sorai is megrikkultak. Hogy az egység harcképességét megőrizze, a parancsnokság elhatározta, hogy Emba állomásra tartalékba helyezi. Az első vonalban a cselkári osztag váltotta fel a légiót. A felváltást követő néhány órán belül a cselkáriak kritikus helyzetbe kerültek. A még közelben levő internacionalisták segítettek nekik állásaik megtartásában.¹³

Élkeseredett harcok folytak Emba állomásért is. Miután a fehérek kezén levő Aktyubinszkból tekintélyes lovas és gyalogsági erőket vontak előre, néhány üteg és nagyszámú gépfegyver támogatásával június 26-án hajnali öt órakor a fehérgárdisták támadást intéztek az 55. sz. kitérőnél húzódó vörös állások ellen. Az internacionalisták a támadást tüzérségi, gépfegyver- és puskatűzzel fogadták. Az ellenség erőfölényben volt, és — tekintet nélkül a veszteségekre — fokozta nyomását. A fehérkozákok átkeltek a folyón, bal szárnyukkal megkerülték Embát és kijutottak az 56. sz. kitérőig. A rendkívül kényes helyzetben a Vörös Hadsereg zászlóaljai naplemente után visszavonultak Embából.

A bekerítésből való kitérés érdekében egyes alegységeknek szuronyrohammal kellett utat törniük. A III. Internacionálé nevét viselő légió az Embáért folyó harcok alkalmával 30 embert veszített.¹⁴

Az Aktyubinszki Front június 27-én kelt parancsa köszönetet mondott az Embáért folyt harcok részvevőinek. A leginkább kitűnt parancsnokokat és harcosokat Vörös Zászló-rend kitüntetésre terjesztették fel.¹⁵

Az Aktyubinszki Front harcaihoz nagy segítséget nyújtott a Turkesztáni Köztársaság Kommunista Pártjának Központi Bizottsága, a Forradalmi Katonai Tanács és a Szovjetek Központi Végrehajtó bizottsága. Lényeges támogatást nyújtott a Különleges Bizottság is, amelyet a Turkesztáni Kommunista Párt (TKP) III. kongresszusán elfogadott határozat értelmében hoztak létre P. A. Kobozevvel az élen. Az említett bizottság távolított el a parancsnoki pozícióból G. A. Koluzájevet határozatlansága miatt, valamint azért, mert nem volt képes megfelelően irányítani a csapatok harcát. A frontparancsnoki tisztségre A. F. Asztrahancevet, a front Forradalmi Katonai Bizottsága tagjává pedig I. G. Bregadzét nevezték ki. Megváltozott magának a frontnak az elnevezése is, június 28-tól Északkeleti Frontnak nevezték.¹⁶

Az említett Különleges Bizottság javaslata alapján a frontra új egységeket, fegyvereket és felszerelést irányítottak. Még ezt megelőzően megérkezett a frontra Koluzájev osztaga, mintegy 600 ember. 1919. május 13-án a Külföldi Munkások és Parasztok Kommunista Pártjának Területi Bizottsága azzal a javaslattal fordult a Turkesztáni Köztársaság Forradalmi Katonai Bizottságához, hogy egészítsék ki Koluzájev osztagát 500 mozgósított kommunistával. Ezt a javaslatot elvetették. Mindössze egy internacionalista századot küldtek a

12 SZHKÁL 28 361. fond, 1. leltár, 427. ű. i. 4. f.

13 Uo.

14 Inosztránaja vojennaja intyervencija i grazsdanszkaja vojna v Szregynyej Azii i Kazahsztanye. Alma-Ata, 1963. I. k., 317. o.; SZHKÁL 28 361. fond, 1. leltár, 427. ű. i. 4. f.

15 I. m. 318. o.

16 Gyirektyivi komándovanyija frontov... 2. k., 795. o.

frontra kiegészítésként.¹⁷ Kusztanajból a frontra irányítottak egy osztagot, amelyből megalakult a 4. kusztanaji ezred. Irányítottak ide egységeket és alegységeket Taskentből, Ferganából, Szamarkandból és más városokból is.

Jelentős feltöltést kapott a III. Internacionáléről elnevezett légió is. A légió parancsnoksága és pártsejtje a Kazahsztán területén dolgozó hadifoglyok közül toborozta a pótlást. A kommunisták egy részét pártmozgósítás útján irányították a légióhoz. Rövid idő alatt kiegészítésként 800 internacionalista érkezett. Oleander Pál megállapítása szerint ekkor az egység létszáma elérte az 1340 embert.¹⁸

Érkeztek az Északkeleti Front állományába internacionalisták Turkesztán területéről a későbbi hónapokban is. Így példának okáért augusztus 6-án Taskentből küldtek két, volt hadifoglyokból álló menetszázadot. Az említett menetalakulatok Buharából, Szamarkandból, Kokandból és más városokból toborzott internacionalistákból állították össze. Ötvenegy internacionalista szolgált az Északkeleti Front híradós osztagának állományában.¹⁹

A harcok közepette egyre erősödött a külhoni internacionalisták testvéri barátsága a szovjet néppel. Ez tükröződik az orszki osztag zászlaján levő szimbolikus képen is. Ezen a szovjetek országának munkása és parasztja nyújt kezét a magyarnak. A kép alatt a következő jelszó áll: „Éljen a III. Kommunista Internacionálé szoros szövetsége!”²⁰ Az osztag harcosai, akik a helyi lakosság soraiból kerültek ki, és az internacionalisták gyakran nyújtottak egymásnak segítséget az ellenséggel vívott harc folyamán.

A parancsnokság azzal a céllal, hogy emelje az Északkeleti Fronton levő csapatok harcképességét, átszervezést fogatosított. A kis osztagokat az 1. és a 2. északi ezredbe vonták össze. Koluzajev osztagát anarchista megnyilvánulások miatt feloszlatták. A Taskentből ide vezényelt 1. orenburgi vegyes ezred kiegészítést kapott. 1919 júliusának végén, más alegységek mellett, az említett ezrednek két internacionalista zászlóalja volt, köztük a III. Internacionáléről elnevezett légió. A zászlóaljok magyar parancsnokai Varga János és Sági János voltak.

Internacionalisták voltak a század-, szakasz- és különítményparancsnokok. A tüzérosztálynak Lukács Pál, a lovasfelderítő különítménynek Szabó István volt a parancsnoka. Az internacionalisták többségét volt magyar hadifoglyok alkották. Szolgáltak ezen kívül soraikban németek, osztrákok, lengyelek, csehek, románok. Csupán az első zászlóalj második százada állott oroszokból, tatárokból, baskírokból és kazahokból.²¹

Július utolsó hetében az Északkeleti Front csapatai az ellenség túlerejével álltak harcban. A 23-ra virradó éjszaka az ellenség három csoportja indított támadást Szoljonaja és Ulipa állomások ellen, valamint a 65. sz. vasúti kitérőnél. Miután birtokba vette Ulipát, az ellenség elvágta a front egységeinek visszavonulási útját Szoljonajából. A vörös zászlóaljok néhány órán belül elhagyták az állomást. Reggel 5 órakor a harcban állók támogatására sietett az 2. orenburgi vegyes ezred. A szerelvényt a 67. sz. vasúti kitérőnél hagyták el, századai — harcalakzatba szétbontakozva — támadásba mentek át északkeleti és délnyugati irányban. Erős tüzük hatására északra hátrált az ellenfél. Csatlakoztak az 1. északi ezredhez és egyesült erővel nyomták vissza az ellenséget Szoljonaja állomásig. A 65. számú kitérő után az ellenséges utászok felrobbantot-

17 Az Üzbég Szovjet Szocialista Köztársaság Központi Állami Levéltára (a továbbiakban — ÜZSSZK KÁL) 17. fond, 1. leltár, 11. ű. i. 15. f.

18 MLI KPA 71. fond, 15. leltár, 320. ű. i. 39. f.

19 *I. Sz. Szologub*: Inosztannije kommunyiszi v Turkesztanye (1918—1921 gg.) Taskent, 1961. 119. o.

20 SZHKÁL 2540. fond, 1. leltár, 1. ű. i. 52. f.

21 MLI KPA 71. fond, 15. leltár, 320. ű. i. 31. f.

tak két hidat, amellyel feltartóztatták a csapatokat. A vörös harcosok beásták magukat a 66. sz. kiterőnél levő magaslatokon és befejezték előnyomulásukat.²²

Annak reményében, hogy pánikot okoz az ellenség soraiban, a front Forradalmi Katonai Tanácsa parancsot adott, hogy július 24-én 3 órára készítsenek elő támadást Szoljonnaja irányában. Az első vonalba érkezett — Karacsokatóból — a kommunista ezred. A bal szárnyat az irgizi osztag és az internacionalista légió alkotta. A tervezett támadást azonban nem sikerült megvalósítani.

Csapataink támadásának megkezdése előtt fél órával, az ellenség erőteljes rohamokat indított a front 30 versztányi szélességében. Súlyos harc bontakozott ki, amely mintegy 18 órán át tartott: a fehér egységek ugyanis erősítést kaptak Embából és Irgizből, s nem küzdöttek lőszerhiánnyal. Ezredeink a legnehezebb körülmények között hátráltak Cselkárig. Tekintettel arra, hogy a vörös harcosoknak mindössze egy órai harchoz elegendő lőszerük volt, késő este megkezdődött ennek a városnak a kiürítése is. Sikerült az állomásról kimenekíteni minden gördülő anyagot, az értékeket, az élelmet, evakuáltak minden intézményt. Az utolsó végbiztosító járőr a 26-ra virradó reggel hagyta el Cselkárt.²³

Ahogy a front törzsének hadműveleti naplójában áll, ezekben a felforrósolt harcokban az ellenség nem kevesebb mint 2000 embert veszített. A mi veszteségünk nem haladta meg a 300 embert. A front Forradalmi Katonai Tanácsa is közvetlenül részt vett a harcokban.²⁴ A parancs kiemelte a harcosok „állhatatosságát és becsületességét”. Voltak esetek, amikor a lelkesedés fokozása érdekében, az ellenség határozott nyomásának közepette, a parancs vétele után valamilyen komisszár és az egész parancsnoki állomány a katonák élére állt, és személyesen vezette a rohamot.²⁵

A front egységei Aralszkoje Morje állomásig hátráltak. A harcmezőn az országunk nemzetiségeinek soraiból kikerült harcosok és a külhoni internacionalisták a gyakorlatban valósították meg a jelszót: „Inkább meghalni, de nem visszavonulni az Aral-tó mögé!”

Az Északkeleti Front harcosai felfogták az ellenség nyomását. A kolcsakisták és a dutovisták nem tudtak tovább előrenyomulni, nem sikerült egyesülniök a Turkesztánban harcoló fehérekkel, a baszmacsoknak nevezett nacionalista ellenforradalmárokkal. Az ellenség terve, hogy Közép-Ázsiába betörve egyesítheti a szétszórtnan harcoló és főleg a hegyek közé szorult ellenforradalmi erőket, megtört a turkesztáni vörös egységek határozott ellenállásán.

1919 áprilisától Szovjet Turkesztán másodszor is el volt vágva Szovjet-Oroszországtól, s a küzdelem a teljes bekerítettség állapotában folyt.

A harctevékenység sikeréhez Sipek Lajos magyar internacionalista is hozzájárult a maga beosztásában. A kritikus időpontban az Északkeleti Front parancsnokhelyettesi tisztét töltötte be. Harcostársa, A. Z. Zsukov, visszaemlékezésében így emlékezik meg róla: „Sipka elvtárs, amikor a front parancsnokának helyettese volt, nem hagyta el a tűzvonalat és nem hagyott ki egyetlen ütközetet sem, sem az Aralszkoje Morje állomásnál, sem a győzelmes előnyomulás-kor addig az időpontig, amikor egyesültünk az első hadsereggel. S mindezalatt semmi sem történt személyes és bátor részvétele nélkül.”²⁶

Azoknak, akik leginkább kitűntek az Aralszkoje Morje állomás védelmében, órák adományoztak. Az órára a következő feliratot vészték: „A Munkás-Paraszt

²² Inosztránaja vojennaja intyervencija... 1. k. 320. o.

²³ Uo. 321—322. o.

²⁴ Uo. 323. o.

²⁵ MLI KPA 549., fond, 4. leltár, 28. ü. i. 165. f.; SZHKÁL 138. fond, 1: leltár, 95. ü. i. 283. f.

²⁶ OTÁL 2837. fond, 1. leltár, 5. ü. i. 13. f.

Hadsereg becsületes harcosának — az Összoroszországi Központi Végrehajtó Bizottság nevében.” A kitüntetettek között volt Sipek Lajos is.

1919. szeptember 13-án Mugodzarszkaja állomásnál a Turkesztáni Köztársaság Északkeleti Frontjának alárendeltségébe tartozó kazalinszki csoport egységei találkoztak az I. Forradalmi Hadsereg csapataival, amelyek felszámolták a fehérgárdisták déli hadseregét. Az Északkeleti Front megszűnt létezni. Az 1919. október 3-án kiadott különparancs kimondta a front törzsének a feloszlását is.

Sipek Lajos visszakерült a régi beosztásába: mint a III. Internacionáléról elnevezett légió parancsnokát irányították alakulatával és más egységekkel együtt Taskentba. A légió harcosait október 7-én itt ünnepélyesen fogadták. Az alakulatnak a Turkesztáni Köztársaság Népbiztosainak Tanácsa, valamint Forradalmi Katonai Bizottsága átnyújtotta a Turkesztáni Köztársaság Központi Végrehajtó Bizottsága által adományozott megtisztelő forradalmi vörös zászlót. Az ünnepség alkalmából válaszbeszédében Sipek kijelentette, hogy a külhoni internacionalisták addig nem engedik ki kezükből a fegyvert, amíg Turkesztán területéről minden betolakodót és fehérgárdistát ki nem űznek.²⁷

A 2. internacionalista zászlóaljat (a volt III. Internacionálé nevét viselő légiót) az orenburgi vegyes ezred állományában Sipek parancsnoksága alatt a Kaszpin túli arcvonalra irányították. Ide érkezett október közepén a kommunista ezred is. Mindkettőt a Kaszpin túli hadseregcsoportba osztották be.

Az említett egységek beérkezése után a frontparancsnokság támadásba ment át. Mindkét egység bekerült abba az átkaroló seregcsoportba, amely az Ashabada vezető vasútvonal mentén a bal szárnyon nyomult előre. Október 17-én a vörös harcosok felszabadították Kizil-Arvatot,²⁸ az időközben beállott hadműveleti szünetben pedig buzgón készültek, hogy végső csapást mérjenek az ellenségre. Az említett csapatok soraiban volt néhány internacionalista alegység is.

1919 decemberének elején a Káspin túli Front felújította a támadást. Az internacionalisták részvételével december 6-án felszabadították Kazandzsikot. Ennek az eseménynek az Izvesztyija c. lap külön cikket is szentelt.²⁹

Sipek zászlóaljparancsnok internacionalistáit Perevalnaja—Dzsebel irányába vezette. Közvetlen együttműködésükkel szabadították fel a szovjet egységek Ajdint, Nyeftyannaját és Kraszovodszkot 1920. február 6-án.

A front győzelem alkalmával a küzdelem leginkább kiemelkedő részvevőit kitüntetésben részesítették, a Vörös Zászló-rendet adományozták nekik. A kitüntetettek között internacionalisták is akadtak: név szerint Sági, Peczöl, Mihály. Az 1921. március 31-én rendezett ünnepi est alkalmával nyújtotta át a kitüntetések M. V. Frunze az arra érdemesítetteknek. A Turkesztáni Front parancsnoka rövid beszédében magasra értékelte az internacionalistákat, méltatta bátorságukat, állhatatosságukat, magas fokú öntudatukat.³⁰

Miután kiűzték az ellenséget a Káspin túlról, az internacionalisták 2. zászlóalját Novaja Buharába és Mervbe vezényelték. A megnevezett városokban az alakulat harcosai őrszolgálatot teljesítettek az OSZSZK képvisellete mellett. A külhoni internacionalisták komoly érdemeket szereztek a Turkesztáni Köztársaság védelmében. A Turkesztáni Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsának volt elnöke, D. P. Szalikov írta a következő sorokat: „Az 1918 elején

27 Uo. 2. f.

28 Inosztannaja vojennaja intervencija... 2. k. 289. o.

29 Izvesztyija, Taskent, 1919. december 10.

30 Magyar internacionalisták a Nagy Októberi Szocialista Forradalomban és polgárháborúban. Budapest, 1968. 2. k. 334—335. o.

alakított internacionalista egységek, melyeket az Ashabadi, az Orenburgi és a Ferganai Frontra irányítottak, a legjobb oldalaiokról mutatkoztak be, ugyanakkor a katonai fegyelem is a kellő színvonalon állt soraikban. Meg kell mondanunk, hogy a harcselekmények alkalmával az internacionalisták hőiesen küzdöttek a szovjetek hatalmáért az ellenforradalmi hadseregek ellen.”³¹

A külhoni internacionalisták több mint két esztendeig küzdöttek a polgárháború frontjain Közép-Ázsiában. 1920 májusától kezdődött meg alakulataik átcsoportosítása Ukrajnába.

A helyzet megváltozása kihatott a Sipek Lajos parancsnoksága alatt álló internacionalista zászlóalj további sorsára is. A zászlóalj személyi állománya közös gyűlésre jött össze. A parancsnok javaslatára határozatot fogadtak el: kérték, vezényeljék az állományt a frontra, hogy részt vehessenek a burzsóaföldesúri Lengyelország és Vrangel csapatainak a szétverésében. A Turkesztáni Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsa teljesítette a kérést.

1920. június 20-án a zászlóalj megérkezett Csardzsujba. Az alegységet, mint a Kaszpin túl tartózkodó néhány más internacionalista osztagot is, az 1. turkesztáni internacionalista ezredben vonták össze. Július első felében az egység a Délnyugati Front állományába került.

A köztársaság Forradalmi Katonai Bizottságának parancsa alapján az ezredet a 13. Szovjet Hadsereg rendelkezésére bocsátották. A 42. hadosztály 124. dandárához osztották be. Az 1920. július 7-i állapot szerint az ezrednek 1053 — főleg magyar — harcosa volt. Az első időben Szabó Sándor volt a parancsnok, majd Varga János.³²

Július és szeptember között az 1. turkesztáni ezred védekező és támadó harcokban vett részt a Dnyeper bal partján és Észak-Tauriában. Az internacionalisták kitartóak és állhatatosak voltak az Orehovért, Pologiert, Mihajlovkáért, Vasziljevkáért és más helyiségekért folyó harcokban. A többi egységgel karöltve csapást csapás után mértek Mahnó bandáira.

A nehéz harcok után, az elszenvedett veszteségek következtében, a dandár rövid pihenőt biztosított az ezred személyi állománya számára. Az ezredet Ca-redarevka községbe vonták vissza. Október elején a 13. hadsereg Forradalmi Katonai Tanácsa parancsának értelmében az egység internacionalista harcosait leszerelték.³³

Október 15-én Sipeket a parancsnokok egy csoportjával a Központi Evakuációs Bizottsághoz irányították. Felajánlották neki, hogy utazzon haza egy volt hadifoglyokat szállító szerelvénnel. Ez azonban nem volt megvalósítható, mivel Magyarországon Horthy véres ellenforradalmi terrorja dühöngött, kegyetlenül elbántak a kommunistákkal, a forradalmi érzelmű munkásokkal, üldözték azokat az internacionalistákat, akik egykor az intervencióssok és ellenforradalmárok ellen harcoltak Oroszországban. (Az ezred harcosaira számított a Szovjet-Oroszországban működő „Magyarország Forradalmi Bizottsága” elnevezésű emigráns kormány is egy esetleges magyarországi fegyveres felkelés esetére. Az internacionalistákat szervező központi parancsnokság vezetője, Kovács Imre, az említett bizottság megbízásából illegálisan Magyarországon járt és megállapította, hogy egy ilyen felkelés feltételei akkor pillanatnyilag hiányoztak. A küzdelmet a Második Magyar Tanácsköztársaságért a párt illegális újjászervezésével kellett kezdeni, amit ekkor a fehérterror kegyetlen üldözésén kívül is számos tényező akadályozott. — A szerk.) A körülmények

31 SZHKÁL 28 361. fond, 1. leltár, 538. ű. i. 28. f.

32 Magyar internacionalisták... 2. k. 495. o.

33 Uo.; OTÁL 2837. fond, 1. leltár, 5. ű. i. 2. f.

ilyen alakulása következtében a magyar elvtársak száza maradtak a szovjet ország területén.

Sipek Lajos azt kérte, hogy vezényeljék Orenburgba az orenburgi megerősített körzet parancsnokának alárendeltségébe. Az Összoroszági Fővezérkar teljesítette kérését. A megerősített körzet törzsparancsnokaként 1920. december 1-től 1922 februárjáig teljesített szolgálatot. Tevékeny részvételével dolgozták ki és valósították meg azokat az intézkedéseket, melyek segítségével felszámolták a kulák bandákat az orenburgi járás területén.³⁴

Ezt követően mintegy 15 esztendeig (1937. november 18-ig) Sipek Lajos Orenburgban dolgozott. Felelős állásokat töltött be állami intézményeknél, a kereskedelmi és a szövetkezeti apparátusban (tagja és szektorvezetője a Nemzetközi Munkássegély orenburgi kirendeltségének, igazgatója a vörösgárdista és partizán veteránok zártkörű társaságának, tröszt részlegvezető, áruforgalmi hivatali áruosztályvezető is volt Orenburgban.) Megválasztották a városi szovjet újjáélesztését lebonyolító bizottság tagjának, tagja lett annak a bizottságnak, amely a kereskedelmi vállalatok pénzügyeit vizsgálta. Felügyelője volt a RAP—szövetkezeteknek. Folyamatosan végzett társadalmi munkát is.³⁵

A különböző munkakörökben kezdeményező készségről, munkaszeretetről és fegyelemről tett tanúbizonyságot. Igényes volt mind magával, mind munkatársaival szemben. Munkatársai szerették és tisztelték. Elméletileg is képezte magát esténként a katonai továbbképző tanfolyamra járt.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom tizedik évfordulóján a volt vörösgárdisták és vöröskatonák egy csoportjával együtt az orenburgi városi tanács kitüntetésre terjesztette fel. 1928 februárjában, a Vörös Hadsereg születésnapja alkalmával, a Szovjetunió Hadügyi és Haditengerészeti Népbizottsága díszoklevéllel tisztelte meg. Ez alkalommal az SZSZSZK Forradalmi Katonai Tanácsa táviratban üdvözölte, melyben reményét fejezte ki, hogy Sipek Lajos a továbbiakban is az első sorokban menetel majd a szocializmusért vívandó elkövetkező csatákban.³⁶

A levéltárakban fennmaradtak az orenburgi területen, Kazahsztánban és Közép-Ázsiában harcolt küllhoni internacionalisták hőstetteiről szóló visszaemlékezések, vélemények és jellemzések. Azok a kiemelkedő párt- és katonai vezetők, parancsnokok, akik az orenburgi területen is tevékenykedtek (A. A. Korosztjeljev, I. D. Martinov, A. Z. Zdovnov, D. P. Szalikov, A. E. Levasov), nagy tisztelettel és rokonszenvvel nyilatkoznak Sipek Lajosról, aki országunkban a polgárháború négy frontján volt parancsnoka egy internacionalista alakulatnak. A E. Levasov, a Vörös Gárda egykori orenburgi parancsnoka, majd a Keleti Front keleti hadseregcsoportjának parancsnoka: így ír róla: „A polgárháború története a Vörös Gárdánk és Vörös Hadseregünk soraiban harcoló internacionalisták sok érdemét jegyezte fel... A proletárforradalom szolgálatában szerzett érdemek nem kis hányadát kell az internacionalista egységek olyan szervezőinek, parancsnokainak a javára írni, mint amilyen Sipka volt.”³⁷

34 OTÁL; uo. 21. f.

35 Orenburgi Terület Pártarchívum 1. fond. 3. leltár, 697. ű. i. 1—40. f.

36 OTÁL 2837. fond, 1. leltár, 5. ű. i. 3. f.

37 Uo. 5. f.